

HAK KELİMESİ VE ÖTESİ

Pırlanta

Hak kelimesi, hem mastar, hem sıfat hem de Esmâ-i Hüsnâ'dan bir isim. Sabit, muhakkaku'l-vücûd bir gerçek, bir nesne ne ise (mahiyet-i nefsü'l-emriye) ona uygunluk, bâtılın zıddı olmak, kendi olarak bulunmak... gibi mânâlar onun gölgesinde ilk hatıra gelenler.. pay, hisse, nasip, vazife bu kelimeye yüklenen diğer mânâlar. Aslında o, hakikî, nisbî, izafî ve itibarî bütün hakların biricik kaynağı ve kâinatları kuşatan hak gerçeğinin de aslı, esası ve temelidir.

Bildiğimiz, bilemediğimiz zâhir-bâtın, maddî-mânevî, âfâkî-enfûsî bütün haklar, Hak ism-i şerifinin değişik dalga boyundaki tecellilerinden birer tecelli ve onun ef'âl ve âsâr âlemindeki inkişaf, sübut ve vücudunun da bir gölgesi ve bir yansımasıdır. "Hak" dendiğinde bazen zihnî mânâlar, bazen de a'yân hatıra gelse de, biz bu ism-i şerifi her düşündüğümüzde, onda, zihinle a'yânın, enfüs ile âfâkın, ilim ile malûmun mutabakatını görür ve anlarız: Evet hak, bu hususların muvafakatının bir unvanıdır ve ondan sadece ve sadece vücûb-u vücud anlaşılmalıdır.

Vücud, "lizâtihi" ve "ligayrihi" şeklinde ikiye ayrılır. Lizâtihi ve liayrihi olan Vacib Vücud, Zâtının muktezası olarak bir başka şeye muhtaç bulunmayan Ganiyy-i ale'l-ıtlak, Müstağnî-i Mutlak, nekaisten münezzeh.. ne cisim ne cevher ne araz, dolayısıyla ne de mütehayyiz;

ezeliyet ve ebediyet vâhidinin biricik sultanı ve kemâl sıfatların da tek sahibi Allah Tealâ'ya mahsustur. İşte bu mânâdaki Hak ism-i celili Esmâ-i Hüsnâ'dandır ve bütün meratib-i hak da bir tür onun tecelli ve inkişafından ibarettir. Bütün enfüs ve âfâkın birbiriyle mutabakatı ve hüviyet-i vahide içinde oluşu, bulunuşu.. ve tabîî hiçbirisi, kendinden dolayı, kendi için ve kendi hakları olarak değil; Zât-ı Hakk'ın gerekli görmesi ve onlara olma, bulunma hakkı vermesi ile O'nun hakkı olarak mevcuttur. Yoksa, eşyanın kendilerinin kendilerine nisbeti bâtil, kendileri olarak varlıklarını devam ettirmeleri muhal ve imkânsız, Hakk'a nisbetle ise haktırlar: Evet O'nun kayyûmiyetiyle burada kader takvimine bağlı muvakkaten, ötede de makdûr-u müebbet ile kaim ve dâimdirler.

Bu itibarla hak, lizâtihi ve liaynihi bir tanedir; o da, mutlak mevcut, mutlak sabit ve her şey O'nun vücudunun, sübutunun bir ziya ve bir tecellisinden ibaret bulunan vücûd-u Hak'tır. Buna karşılık bütün "mâsivâ", "hak ligayrihi", "hak ligayri zâtihi" olarak, bir istinad u istimdat noktasına ihtiyaçları itibarıyla her zaman mâlûldürler. Ama, yine de vücûb-u Hak'tan gelen şua ile mevcut ve sabit sayılırlar. Vücud itibarıyla sabit kabul ettiğimiz her nesne ziya-yı Hakk'ın vücudunun bir şua olduğu gibi, âsâr ve ef'âl âlemindeki her oluşum, her gelişim, her iş, her faaliyet, her vazife, her mükellefiyet de ancak Hakk'a nisbet edilip O'na bağlandığında bir kıymet ifade etmektedir. Aksine Hak'la irtibatı ortaya konamayan, O'na izafe edilmeyen; bu irtibat ve nisbet çerçevesinde yürütülmeyen, işletilmeyen, başlatılmayan, tahlile-terkibe tâbi

tutulmayan her faaliyet de bâtil ve bir vesile-i hüsrandır. Değil sair işlemler, başlamalar, aktiviteler ve bunlara terettüp eden semereler; Hakk'a nisbet-i tâmmı olmayan iman ve amel-i salih dahi -ona da salih denecekse- sırf bir kuruntu ve nazariye ve Şâri beyanıyla beyhude bir yorgunluktan ibarettir.

Gerçek mü'min her işini Hak ism-i şerifiyle irtibatlandırarak yerine getirmeye çalışır. Her faaliyetinde hakkın esas olduğu mülâhazasıyla hareket eder. Hakka bağlı kalmayı bir zimmet borcu bilir ve bunu da bir cebr-i lütfî esprisi içinde değerlendirir. Her zaman dopdolu hak saygısıyla yaşar; onunla oturur kalkar; hakkın zıddı sayılan fâni, zâil ve aldatıcı şeylere kıymet-i izafiyeleri ölçüsünde bir değer atfetse de, yine de bunlar karşısında duruşunu ona göre belirler. Aksine bâki ve dâimî olanı, istikamet ve hüsn-ü akıbet vaad edeni, her zaman O'nu hatırlatanı, O'ndan açık ve net bir şeyler ifade edeni, kendi tarifi içinde hakka uygun düşeni, ruhta sürekli hak mülâhazaları uyaranı arar ve her zaman Zât-ı Hakk'ın belirlediği hak eksenli yolda yürümeye çalışır; imanı hak, ameli hak, muamelesi hak, sözü hak, duruşu hak ve davranışları hak şehrâh gibi bir genişlikte yürür her zaman Hakk'a ve Hak rızasını hedefleyerek "Yâ Hak!" der, aşar aşılmazları. Her işini hemen her zaman hak mazmununa bağlı görür. Hak olan aktiviteler içinde bulunur. Hakkı tutup kaldırma cehdiyle çırpınır durur. Alacağı zaman hakkı olanı alır, verme mükellefiyetinde bulunduğu hakları vermede de kusur etmez; hakla münasebeti olmayan şeylerden, birer bâtil olabileceği mülâhazasıyla hep uzak durur ve mutlaka temkinli davranır.

Hak, çok geniş kullanım alanı olan bir kelimedir: bâtılın zıddı, nakîzi hak; kuvvet karşısında tahterevalli mizanında ağır basan taraf hak; ferdî plânda herkesin nasibi, hissesi hak; meşrû nizam tarafından şahıslara tanınan menfaat, fayda ve ihtiyaçları, zaruretleri karşılayıp giderme de bir haktır.

Bütün bu hakların hakiki sahibi, ecza u mürekkebâtın, cevâhir u ârâzın, esbâb u müsebbebâtın da sahibi olan Cenâb-ı Hak'tır. Ne var ki O, bu hakları, bir kısım yetkili makamlar vasıtasıyla bazı kimselere menfaat, bazılarına salâhiyet, bazılarına da o menfaatlerden yararlanma ve o salâhiyeti kullanma hakkı olarak bahşetmiştir. Ancak, O'nun halifeleri olarak bu tür tasarruflarda bulunanlar, ferdî hukukun yanında âmmenin haklarını da nazar-ı itibara alma ve dengeyi koruma mecburiyetindedirler.

Gerçi bu hakların sahipleri zahiren fertler veya tüzel kişilerdir, ama yine de -yukarıda da temas edildiği gibi- bütün hukukun hakiki sahibi Cenâb-ı Hak'tır ve O'nun insanoğluna emanet muhtevalı bir armağanıdır. Bizim, "Allah hakkı", "insan hakkı", "müşterek haklar" dediğimiz şeyler ise, bu hakların hükümleri itibarıyla ve fukahânın ıstılahına emanet bir taksimdir. Şimdi isterseniz o taksime de küçük bir kapı aralayalım:

Fıkıh açısından haklar:

1. Her şeyin hakiki sahibinin Cenâb-ı Hak olması itibarıyla hüküm açısından mahzâ Allah hakları ki; şöyle böyle topluma ait âmme hukuku dediğimiz bütün hususlar da bu haklar içinde mütalâa edilmiştir..

2. Mülkiyeti, tasarrufu, nemalandırılması, menfaatleri fertlere ait olması açısından ve tabiî hüküm itibarıyla kul hakları..

3. Menfaat, fayda, çıkar ve tasarruf bakımından hem ferdi, hem de toplumu ilgilendiren yine hükme bağlı müşterek haklar diye üçe ayrılır.

Bunlardan mahzâ “hakkullah” diyeceğimiz hukuk bütün hakların önünde gelir. Bunlara kat’iyen müdahale edilemez; cereyan şekli değiştirilemez; hakk-ı rüçhaniyetleri vardır, hiçbir hak onlara tercih edilemez. Ayrıca bu haklarda af sistemi işletilemez; sulh yoluna gidilemez; hiçbir suretle ıskatları söz konusu olamaz ve böyle bir şeye teşebbüs bile edilemez. Bundan başka ne suretle olursa olsun bu haklardan birinin ihlali âmmeyi alâkadar ettiğinden, bütün bir toplumun davacı olması da söz konusudur; ne var ki devlet, milleti adına bu hakları koruyup kolladığı gibi, bu kabîl hukukun ihlâlini de sadece o sorgular. Ayrıca, toplumun her ferдинin bu gibi konularda hem şikâyet etme hem de gerektiğinde şahitlikte bulunma haklarının hatırlatılmasında da yarar var.

Allah haklarının başında, namaz, oruç, zekat, hac; öşür, fıtır sadakası, haraç... gibi değişik türden vergiler, had cezaları ve kefaretlar gibi hususlar gelir. Özel hukukla alâkalı aynî haklar, alacaklar ve ferdî hürriyetle ilgili hükümler de derecelerine göre bu kategoriye girerler. İslâm’ın belirlediği çerçevede fertler, yararlanabilecekleri şeylerden, israf ve tebzire girmeme kaydıyla diledikleri gibi yararlanabilirler.. ve tabiî, isterlerse bir kısım haklarını kullanmayabilirler de; kullanmaz, başkalarına cemilede bulunur; ilim, irfan

yolunda harcar; vakıf müesseseleri kurar ve bu yolla, yaptıkları, yapacakları hayırlara süreklilik kazandırır, fertlere veya topluma karşı bazı haklarından vazgeçebilir ve bazı alacaklarını da ibrâ edebilirler...

Müşterek haklardaki yarar ve menfaatler hem fertlere hem de topluma ait olması itibarıyla bir farklılık arz eder ve bu gibi haklarda hüküm iki taraftan birinin ağır basmasına göre verilir; şayet hakkın şahıslara ait yanı ağır basıyorsa o bir kul hakkı kabul edilir; aksine âmmeye râci tarafı gâlip görünüyorsa o zaman da Allah hakkı olması esasına göre hüküm verilir ki, bunlar daha ziyade fakihlerin üzerinde durdukları konulardır.

Günümüzde biz, “hak” veya “haklar” dediğimizde daha çok insan haklarını hatırlarız ki, zaten Müslümanlığa göre de insanlar analarından hür doğmuşlardır. Hak ve kıymet açısından hepsi birbirine eşittir. Düşünce hürriyeti, ifade hürriyeti, vicdan hürriyeti vazgeçilmez haklardandır.. ve yine Müslümanlığa göre ırk, cins, renk, dil, din ayrımı yapılmaksızın herkes aynı hak ve aynı imkânlarla sahiptir. Ayrıca, bu haklar, insanın ruh ve beden gibi iki ayrı yanıyla alâkalı büyük-küçük bütün hukukunu ve bugün oluşmuş bulunan, yarınlarda oluşacak olan onun her çeşit haklarını da içine alır.

Bu hakların, insanlık tarihi boyunca -yeterli veya değil- hâlihazırdaki seviyeye ulaşabilmesi için çok uzun süreçlerden geçilmiş; uğrunda uzun mücadeleler verilmiş, defaatle ifratlara-tefritlere girilmiş; bilmem kaç kere değişik tipte yanlışlar yapılmış, mevcut hatalar düzeltilirken daha farklı yanlışlıklara girilmiş; neden sonra eksik veya tamam bazı esaslar belirlenerek şöyle-böyle bir çerçeve ortaya konabilmiş, ama ikmal, tashih

ve rötuşlamalar hiçbir zaman durmamış -durmayacak gibi de görünüyor- düzeltmeler, açmalar, genişletmeler beraberlerinde bir kısım hatalar da getirmiş; çok defa hüsnüniyetler ve kıyasıya gayretler inkisarla neticelenmiş, ya bir süre her yanda ümitsizlik homurtuları duyulmaya başlamış veya “sil yeni baştan” denip her şeye baştan başlanmıştır. Problemler hiçbir zaman bitmemiş, alternatif arayışlar sona ermemiş, bir sürü düşünce, teâruzların-tesâkutların ağında değersizliğe mahkûm edilerek çöpe atılmış; bu arada düşünce diye bir sürü fantezilere girilmiş ama hiçbir zaman boşluk doldurma humması dinmemiştir, dineceğe de benzemiyor.

Bizim dünyamızda insan hakları, İslâm'ın ilk zuhuruyla tafsilî bir surette ortaya konmuş; ilk dinlerde icmâle emanet veya içtihatla vuzuha kavuşacak mahiyette bir ima, bir işaretle meknî bu haklar, Kur'ân-ı Kerim ve Sünnet-i Sahiha sayesinde herhangi bir farklı anlayışa meydan vermeyecek şekilde, hem de tavzih ve tasrih üslûbuyla âdeta yeniden bir kere daha vaz'edilmiştir.

Kur'ân-ı Kerim her konuda olduğu gibi bu hususta da ayrıntı ve detaylara inerek, kendine mahsus o özel üslûbuyla insan hakları diyeceğimiz konuların hemen hepsine temas etmiş ve bunların korunmasıyla alâkalı ciddi tahşidatta bulunmuş, hakların durumuna göre hususî müeyyideler vaz'etmiş; Hazreti Şâri, uygulamalarıyla her şeyi açık ve net olarak ortaya koymuş ve bunların aynı zamanda birer Allah hakkı olduğunu ihtar ederek bunlara mutlaka riayet edilmesi lâzım geldiğini ısrarla vurgulamıştır.

Aslında İslâmî terminolojide bütün haklar, temelde Allah'ın iradesinden gelen ve O'nun tarafından insanoğluna emanet edilen cebrî-lütfî birer ihsandır. Armağan türünden bu emanetler, daha insanın ilk yaratılışıyla ona bahşedilmiş, alınıp satılmaz, azaltılıp çoğaltılmaz, tebdil edilmez, bir mal karşılığı bedel olarak ödenmez, tayin ve takdiri hâkim güçlerin belirlemesine bırakılmaz ve kat'iyen emtia muamelesi görmez/göremez bir hususiyeti haizdir. Bunun en sağlam teminatı da toplumu teşkil eden fertlerin ve hususiyle bugüne kadar onlar arasındaki muteber ve karakterli yetkililerin bu hususu içlerine sindirerek tabiatlarının bir yanı hâline getirip canları gibi aziz bilmeleri ve koruyup kollama cehtleridir.

Bu da ancak, bu hakların Allah tarafından bahşedildiğini kabullenen, O'nun her lütfuna karşı saygılı davranan, hayatını fevkalâde bir titizlikle istikamet içinde geçiren, bugünkü her davranışının yarın bir hesaba dönüşerek karşısına çıkacağına inanan, hakkı tanıyan ve her zaman ona karşı hürmet hisleriyle oturup kalkan bir toplum içinde mümkün olabilir/olabilecektir. Aksine, Allah'a ve hesap gününe inanmayan, kitap bilmeyen, peygamber tanımayan yığınlar arasında ne insanî değerlerden ne de insan haklarından söz etmek mümkündür; zira böyleleri, hakkı tanımadıkları gibi hakikatlere karşı da saygısızdırlar. İnanmazlar inanılacak esaslara; kendilerine göre bir inançları var gibidir ama, bu da, kendilerine mahsus nefsâniyet eksenli bir inançtır. Onlar, hevâlarına uymayan imanı iman kabul etmez; heveslerine muvafık gelmeyen ilme ilim demez;

kendilerinden olmayan âlimi âlim saymaz; hatta bütün bütün hezeyana girdiklerinde tereddüt etmeden herkesin cahil olduğunu haykırır, her inanana “mürteci” der, kendileri gibi düşünmeyenleri çağ dışılıkla karalar ve sürekli toplumu böler-parçalar, ilerici-gerici kampları oluştururlar. Hiçbir düşünceleri mantıkî olmadığı gibi, hemen her davranışları da yobazcadır. Fikir adına ortaya attıkları, o kullanıla kullanıla partallaşmış ve aldatma gücünü yitirmiş şeytanî miras da diyalektiktir. Hakka karşı kuvveti harekete geçirme, düşünmeyen dimağlarının biraz da çaresizlikten uğursuz kara ürünü; fikren yenildiklerinde demagojiye veya diyalektiğe başvurmaları, her zamanki o eski mavzer tüfekleridir. Yeryüzünde diyalektik ve demagojiyi ilk kullanan, Âdem Nebi’ye karşı secde muammasında şeytan olmuştu.[\[1\]](#) Bu itibarla diyalektiğin ilk mimarının şeytan olduğu söylenebilir. Daha sonraki taşeronlarsa, hak karşısında yenildiklerinde kuvvete başvuran haknâşinaslardır.

Müslümanlar, başta Işık Çağı olmak üzere bütün i’tilâ dönemlerinde, kılı kırk yararcasına insan haklarına riayet etmiş ve her zaman fevkalâde bir hakperestlik örneği sergilemişlerdir. Onlardaki Allah’a ve ahirete iman düşüncesi, ruhlarındaki hukukun üstünlüğü mülâhazası, konumlarının gereği her zaman müstakim (dosdoğru) olma inancı, yaptıkları her şeyi tabiatlarının solukları gibi ifa etmeyi gerektiriyordu. Her zaman Cenâb-ı Hak’la samimi bir kulluk münasebeti içinde bulunmaları onların tabiî hâlleri; konumlarının gereğini kemâl-i hassasiyetle yerine getirip sürekli sağlam bir duruşta bulunmaları ise, iç temayüllerini belirleyen

ihvan şuurlarının neticesiydi. Yaptıklarını, emredildiği için yapıyorlardı ve emre itaatteki inceliğın de farkında idiler. Sahib-i Şeriat'ın her buyruk ve her tavsiyesi onlarca sorgulanmazlık seviyesindeydi. Tahşidat ihtiyacı söz konusu değildi; o dönemde muhalefet de münafıkların dar dünyasıyla sınırlıydı. Yere düşen söz yoktu; her beyan mutlaka hedefine ulaşıyordu ve her ifade behemehal kendi serhaddini aşırıyordu.

Peygamber (aleyhi ekmelüttehâyâ) hicretle Medine'yi şereflendirdiğinde, değişik inanç, değişik düşünce ve farklı etnik guruplarla yaptığı sözleşmeye (Medine Sözleşmesi)[2] milimi milimine riayet edilmiş; dini, ırkı, sosyal seviyesi ne olursa olsun, fevkalâde bir hassasiyetle herkesin hukuku gözetilmiş ve uzak-yakın çevreye göre "Medine-i Münevvere" bir "dâru'l-emân" hâlini almıştı. O çağ bir altın çağdı -ruhumuz o çağın mimarına kurban olsun- ve Peygamber Köyü de Cennet bahçelerinden bir bağıdı. O çağa yakın duranlar Hakk'a da halka da yakın oldular; heva ve heveslerine yenik düşüp yaşadıkları asırları karartanlar da serâb olup-türâb olup gittiler.

Aslında, ne bildiğimiz sözleşme sadece Medine Sözleşmesi'nden ibaretti, ne de olup bitenler bu dar çerçeveye sıkıştırılmış şu üç-beş örneğe münhasırdı. Sultanü'l-Enbiyâ (aleyhi ekmelüttehâyâ), hayat-ı seniyyeleri boyunca, sürekli insan hakları üzerinde durmuş; bunların büyüğünün önemini ihtar etmiş, küçüğünün de hakir görülmemesini hatırlatmıştı;[3] O "Küçük, küçük görüldüğü sürece küçük değildir." [4] diyor, büyüklerin çığnenmesini de Allah mehafet ve mehabetinin serhatleriyle engellemeye çalışıyordu. O

her zaman söylediklerini uyguladı, her zaman kararlı davrandı, her zaman aynı mezâyâ ve hassasiyetle bilindi, tanındı ve mü'min sinelerde sarsılmaz tahtlar kurdu.

Rabbine yürümeden az önce, menâsik-i hac esnasında, on binleri aşan kalabalıklara -estağfirullah ruhanileşmiş mübarek bir topluma-, veda edalı hutbeleriyle o güne kadar kendinden şerefsudûr olmuş bütün hususları son bir kere daha, dinleyenlerin şahsında kıyamete kadar gelecek ümmetine özetliyordu ki, aslında bu nuranî beyanların her biri başlı başına insan hakları adına önemli birer belge mahiyetindedir. Sözdən anlayanlar için onun bu hutbelerinin özünde, muhtevasında birer kelime, birer cümle ile dahi olsa, O'nun bütün bir mesajı meknîydi. Muhatapları o anda dinledikleri o lâl ü güher dizilerini daha önce kim bilir kaç defa O'ndan duyup işitme şerefini yaşamışlardı. Dolayısıyla, o esnada dinledikleri şeylerin hiçbirine yabancı değillerdi; sadece ifade versiyonu ve üslûp farklıydı. Ne var ki Nebiler Sultanı (aleyhissalâtü vesselâm milelardi vessemâ) hakperestliğinin gereği, o güne kadar ifade lütfunda bulunduğu gerçekleri, son bir kere daha herkese ilan ediyor ve vefalı muhatapları da bu beyan cevherlerinin tek kelimesini dahi kaçırmadan hafızalarına alıyor, sindiriyor ve ardından da yaşayarak arkadan gelenlere örnek oluyorlardı.

Söz Sultanı o gün Allah haklarından aile hukukuna kadar her konuya temas etmiş ve âdeta risaletinin özünü, usâresini ortaya koymuştu. En büyük hak Allah hakkıydı; O da bununla başlıyor, sonra da derecesine göre hemen her hakka temas ediyor; hiç olmazsa bir ima, bir işaretle her şeyi seslendirmeye çalışıyordu. İlk

sözü: *“Allah’tan korkun, O’na karşı gelmekten sakının!”*[5] oluyordu.. ve arkasından da O’na itaat etmelerini tavsiye ediyordu. Aslında, Allah’a iman, O’na itaat ve saygıda bulunmak bütün insanî haklara da saygılı olmanın bir teminatı ve müeyyidesiydi. Aksine, bu esaslar kabul edilmediği takdirde diğer haklara karşı saygılı olmak da oldukça zor, hatta imkânsızdı.

Sonra dönüp bütün samimiyet ve içtenliğiyle insanlara sesleniyor; eşlerin birbirlerine karşı vazife ve sorumluluklarını hatırlatıyor; kadınların birer emanet oldukları üzerinde ısrarla duruyor; toplumun bir rükn-ü rekîni olan aile ahengiyle alâkalı esasları Allah korkusuna bağlayarak bir kere daha ihtar ediyor ve yerleşik bütün cahiliye teâmüllerini ayakları altına alıyordu.

Malın, canın, aklın, dinin, neslin korunması etrafında son sözlerini söylüyor; bu hususlarda tahşidat üstüne tahşidatta bulunuyordu. Vâkıa, söylenenler önce de söylenmiş olmaları itibarıyla bilinen şeylerdi; ama sunma tarzı, sunulan yer ve sunmadaki veda üslûbu konulara ayrı bir renk, ayrı bir desen, ayrı bir şive kazandırıyor ve O, yepyeni bir ses ve solukla hem farklı şeylerden bahsediyor hem de âdeta öbür âlemin kenarında durmuş da insanlara ötelere sesleniyor gibi, gönüllerde o güne kadar duyulduğundan çok farklı bir mehafet ve ürperti hâsıl ediyordu. *“İnsanlar! Rabbiniz biridir; hepiniz Adem’densiniz, Adem de topraktanır.”*[6] sözleriyle sesini yükselttiğinde, çağımızın da problemi olan bir vebaya dikkatlerimizi çekiyor ve kadrini bilen basiret insanlarına da bu problemi çözmek için bir altın anahtar sunuyordu.

Bu hutbelerde, her söz, her beyan ötelere bağlanarak seslendiriliyor; herkesin bir ulu divanda iğneden ipliğe sorgulanacağı hatırlatılıyor ve herkes haklara saygılı olmaya çağrılıyordu.

Çağdaş dünya, insan haklarıyla alâkalı bir kısım konularda hâlâ emekleyedursun, İslâm, asırlarca evvel, suç ve ceza mevzuunda kanunîlik ilkesini vaz'ediyor; kesinleşmiş bir suç olmadığı takdirde kimsenin suçlu sayılamayacağını, maznunun da diğer insanlar gibi bir kısım haklarının bulunduğunu ve bunların kat'iyen onun elinden alınamayacağını; ihtimallere binaen insanların sorgulanamayacağını; kimseye işkence edilemeyeceğini; her hakkın muhterem olduğunu; insan haklarıyla alâkalı hiçbir şeyin küçümsenemeyeceğini; kuvvetin hakkın emrine tâbi olması lazım geldiğini ve hiçbir zaman hakkın kuvvete feda edilemeyeceğini kemal-i ciddiyetle hatırlatıyor, herkesi hakka saygılı olmaya çağırıyor, her zaman hakkın hâmîsi olduğunu bir kere daha gösteriyordu.

Bugüne kadar, içtimaî, iktisadî, idarî ve siyasî hayatta kuvvet çok defa hakkın hasmı gibi davranmıştır. Kuvveti esas alan kaba kuvvet temsilcileri her zaman menfaat yörüngeli hareket etmiş, hayatı bir mücadele ve bir boğuşma şeklinde yorumlamış; bu itibarla da güçleri yettiği ve imkânları elverdiği ölçüde başkalarının hukukunu hiç mi hiç önemsememiş, hatta yer yer pek çok insanî hakları çiğnemiş ve bir çılgın gibi kılıcını göklere doğru dikmiş "Kuvvet bende!" diye haykırmıştır.

Buna karşılık hakkı esas kabul edip her şeyi ona bağlayanlar, ellerinden geldiğince, şahsî menfaati ve

grup çıkarı yerine “Hak rızası” ve “fazilet” demiş yürümüş; Hak isminin değişik tecellileri sayarak bütün haklara karşı saygılı davranmış; bütün insanları kardeşleri gibi kucaklamış ve her zaman onların yardımına koşmuştur. Bunun yanında gücü yettiğince nefsânî arzularını frenlemiş ve hayatını tıpkı uhrevîler gibi duymuş ve zevk etmiş, duyup zevk etmeye çalışmış, ömrünü her zaman Cennet eksenli yaşamış ve bu sayede dünyasını da âdeta cennetlere çevirmiştir.

Dahası bu aydınlık insanlar, toplum içinde kendini güçsüz gören gayr-i müslim azınlıkların, işçilerin, çocukların, alîllerin, yolda kalmışların, işsizlerin görülüp gözetilmesi konusunda köklü ve kalıcı tedbirler almış, değişik yardım fonları oluşturmuş, bunlarla herkesin elinden tutmaya çalışmış ve günümüzde toplumun değişik kesimlerini kıvrandıran sefaletlerin pek çoğunu önleyivermişlerdir. Evet, İslâm dünyasında sadece haklara riayetle yetinilmemiş; Müslümanlara ait mal-mülk gibi şeylerde başkalarının da hakkı olduğu mülâhazasıyla hareket edilmiş, minnet ve başa kakma düşüncesine girilmeden bu haklardan bütün muhtaç ve muztarların istifade etmesi sağlanmıştır.

Biz, bize ait değerlerimizle ayakta olduğumuz sürece hep böyle inanmış, böyle yaşamış ve böyle davranmıştık. Gün gelip de, iman, islâm, ihsan gibi önemli irtibat noktalarında kırılmalar, çatlama olunca, hakkın yerini bâtil almış; kuvvet, taassup ve temerrütlerini dayatmaya başlamış; haklar çiğnenmiş; zulüm başını alıp gitmiş, her yerde kaba kuvvetin hırıltıları duyulmaya başlamış; Allah da emaneten lütfettiği kardeşlik şuuru, emniyet hissini, şefkat duygusunu, hak saygısını çekip elimizden

almış. Bir daha verir mi-vermez mi bir şey diyemem ama, O, şimdiye kadar emanette emin, iman, islâm, sabır ve hak kahramanlarına her zaman bunları veregelmişti; vaade vefa ve hakka adanmışlık ruhuyla O'na teveccüh edenleri hiç yalnız bırakmamıştı.

İsterseniz sözlerimizi merhum Âkif'in "Asr Sûresi" yorumuyla noktalayalım:

"Hâlık'ın nâmütenâhî adı var, en başı Hak,
Ne büyük şey kul için hakkın elinden tutmak;
Hani Ashab-ı Kiram, ayrılalım derlerken,
Mutlaka Sûre-i ve'l-Asr'ı okurmuş, bu neden?
Çünkü meknûn o büyük surede esrâr-ı felâh,
Başta iman-ı hakikî geliyor, sonra salâh,
Sonra hak, sonra sebat, işte kuzum insanlık,
Dördü birleşti mi yoktur sana hüsrân artık."

[1] Bkz.: A'râf sûresi, 7/12; Sâd sûresi, 38/76.

[2] Bkz.: Muhammed Hamidullah, *Mecmûatu'l-vesâiki's-siyâsiyye* s.58-64; *İslâm Peygamberi* 1/118, 170.

[3] Bkz.: Buhârî, *fiten* 8; Müslim, *hac* 147.

[4] Bkz.: et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 6/165.

[5] el-Câhız, *el-Beyân ve't-tebyîn* s.228; İbn Abdirabbih, *el-Ikdü'l-ferîd* 4/54.

[6] Tirmizî, *tefsîru sûre* (49) 5; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/523.